

indtryk at forskningen ikke har bedre bud på hvordan man tolker et navn, end et tilfældigt opslag i en ordbog, eller bedre bud på hvordan man øver tekstkritik og—om muligt—rekonstruerer en tekstoverlevering, end smag og behag, for nu kun at nævne et par eksempler der straks springer en filolog i øjnene. Først og fremmest er problemet dog selvfølgelig forfatterens; for hvis læserne ikke kan have tillid til præmisser og ræsonnementer, så taber de på forhånd interessen for de konklusioner om den danske litteratur i middelalderen som er bogens overordnede budskab.

At Pil Dahlerups bog ikke kan kaldes et stykke stringent videnskab, betyder ikke at den ikke kan læses med udbytte. Hun har hentet et enormt materiale frem, hun har haft sin egen indfaldsvinkel til det ved at insistere på at opfatte det som kunst, så vidt muligt (og lidt til), og hun har ladet sin litteraturanalytiske kunnen komme det til gode. Tilmed er bogen skrevet med et ganske sjældent talent for at gøre sine læsere engagerede i tekster fra fjerne tider. I den forstand er den opbyggelig nok.

Britta Olrik Frederiksen

Stefanie Würth, *Der "Antikenroman" in der isländischen Literatur des Mittelalters: Eine Untersuchung zur Übersetzung und Rezeption lateinischer Literatur im Norden*. Beiträge zur nordischen Philologie 26. Basel: Helbing & Lichtenhahn, 1998. 296 sider.

I 1995 habiliterede Stefanie Würth med en afhandling om islandske oversættelsesarbejder fra middelalderen, og i 1996 gjorde hun afhandlingen i "überarbeitete Version" klar til bogudgivelse. Det er blevet til det 26. bind i udgivelsesrækken "Beiträge zur nordischen Philologie".

De middelalderlige oversættelser, som er bogens emne, har alle latinske tekster som forlæg og handler om begivenheder fra den fjerne fortid. De har udseende af at være historiske værker, og Stefanie Würth følger sin læremester Kurt Schier, når han bruger betegnelsen "pseudohistorische Übersetzungswerke". Det fremkommer dog allersidst i bogen, at hun ikke er tilfreds med denne, som hun siger, "pejorativ belastete Bezeichnung" og kunne ønske sig et andet og mere præcist udtryk. Hun gør nogle forsøg og ender med betegnelsen *Antikensaga*, svarende til det islandske *forntíðarsaga*. Det er et udmærket valg, som angiver både indholdet, dvs. antikken, og formen, dvs. prosa. Würth har holdt fast ved dette valg i sin udgave af tyske oversættelser af de islandske tekster, hvoraf første bind er udkommet under titlen *Isländische Antikensagas* (München: Diederichs, 1996). De tekster, som danner grundlaget for Würths kritiske undersøgelse, er de fem islandske værker *Rómverja saga*, *Trójumanna saga*, *Breta saga*, *Gyðinga saga* og *Alexanders saga* og disses latinske forlæg.

Bogen er opdelt i seks hovedkapitler, som igen er delt i underkapitler med mindre afsnit. Efter det indledende kapitel 1 kommer bogens længste og vigtigste kapitel ("Die pseudohistorischen Übersetzungswerke", 9–135) med en grundig gennemgang af alle de islandske tekster med henblik på deres overlevering, deres latinske forlæg, forholdet mellem forlæg og oversættelse og til sidst overvejelser om tid og sted for oversættelsen. Her har Stefanie Würth på fortrinlig vis

samlet sammen alt, hvad der i tidens løb er skrevet om disse tekster, og stillet det klart og tydeligt op sammen med sine egne forskningsresultater. Jeg vil i det følgende gribe ned der, hvor jeg synes Stefanie Würth fremkommer med særlig interessante og vigtige betragtninger over sit emne, og ligeledes der, hvor der kan være diskussion om hendes synspunkter.

Rómverja saga står først for skud i kapitel 2. Den består af tre antikke tekster, to af Sallust og én af Lukan. En redaktør/oversætter har tydeligvis sat sig ned med oversættelserne af disse tre tekster, har stillet dem op i kronologisk rækkefølge og forbundet dem ved hjælp af andre tekster, som passede ind i det historiske forløb.

Sagaen er bevaret i to versioner, hvoraf den ældste er den længste. På denne bygger den yngre korte version, og her er det påfaldende, hvor drastisk Sallust-teksterne er blevet forkortet i forhold til Lukan-teksten. Stefanie Würth giver den forklaring, at folk i middelalderen hurtigt mistede interessen for Sallust, hvorimod Lukan gjorde sig gældende længere op i tiden. Det er muligt, at dette er noget af forklaringen. Det må dog overordnet konstateres, at *Rómverja saga* som helhed nok ikke har været særlig populær; den ældste version er bevaret i kun ét håndskrift, som dog er en afskrift. Den specielle måde at forkorte værket på kan skyldes andre faktorer. Oversættelsen af Sallusts tekster ligger ganske tæt på det latinske forlæg, hvorimod oversættelsen af Lukans tekst snarere kan karakteriseres som en genfortælling af det latinske. Netop dette misforhold kan have fået en senere bearbejder til at forkorte Sallust-oversættelserne, så de har fået større lighed med Lukan-delen. Det er også muligt, at redaktøren er blevet træt midt i det hele og har opgivet at forkorte Lukans tekst, da han er nået så vidt. Det er i det mindste velkendt fra andre tekster, som er blevet forkortet i tidens løb, at kniven har været skarp i starten, men er blevet mere og mere sløv, jo længere man er nået ind i teksten.

I AM 595 a-b 4°, hvor den ældste version af *Rómverja saga* er bevaret, støder vi på et særligt tekstproblem, idet skriveren har efterladt en ledig plads i håndskriftet på knap to sider, som så på et senere tidspunkt er blevet udfyldt af en anden skriver og med en

tekst, der ikke har noget med sagaen at gøre. Afbrækket kommer lige før slutningen af Sallust-delen af sagaen, og Würth citerer Jakob Benediktsson for i sin indledning til facsimileudgaven af håndskriftet at sige, at afskriveren nok har manglet denne slutning i sit forlæg. Og det er da en mulig forklaring, men som Würth påpeger, er slutningen bevaret i den yngre version, hvilket synes at bevise, at den har været i den oprindelige oversættelse. Det drejer sig om fem paragraffer i det sidste kapitel af *Catilinae conjuratio*, 11 linjer i en trykt udgave af den latinske tekst og 9 linjer i udgaven af den yngre version. Denne stump kan aldrig have fyldt ret meget i et håndskrift, men hverken Jakob Benediktsson eller Stefanie Würth har givet noget bud på, hvad skriveren kunne have tænkt sig, at der skulle komme på disse sider. Den tanke har strejft mig, at skriveren kan have været i tvivl om, hvordan han skulle lave overgangen fra Sallust-delen til Lukan-delen. Lukans tekst har sandsynligvis i den oprindelige version af sagaen været rammet ind i en anden tekst, som var en oversættelse af en selvstændig accessus-tekst til Lukans værk. (En accessus-tekst var, som ordet angiver, oprindelig en indledning til et værk. Den var ment som hjælp for læseren og skulle give de vigtigste oplysninger om forfatteren, værket og den historiske sammenhæng. Med tiden blev disse tekster ofte løsrevet fra selve værket og fik deres eget liv.) I håndskriftet AM 764 4° 13r–14r22 er der bevaret en accessus-oversættelse magen til den, der har været brugt i *Rómverja saga*. Disse latinske accessus-tekster fandtes i mange variationer, både lange og korte; nogle begyndte ved Roms grundlæggelse, ligesom teksten i AM 764 4° og AM 595 a-b 4°, andre ved triumviratet mellem Julius Caesar, Pompeius og Crassus. Den sidstnævnte teksttype har nok været den mest almindelige, og det er tydeligt, at redaktøren af den yngre version har beskåret sin tekst med denne som forbillede. Det kunne da tænkes, at skriveren af AM 595 a-b 4° har kendt denne form for accessus-tekst og ikke kunnet gøre op med sig selv, om han skulle lave om på sit forlæg eller ej.

Dateringen af *Rómverja saga* har været noget af et diskussionsemne. Da Jakob Benediktsson skrev sin indledning til *Catalina and Jugurtha by Sallust and Pharsalia by Lucan*

in Old Norse: *Rómverjasaga*, AM 595 a-b 4to, Early Icelandic Manuscripts in Facsimile 13 (København: Rosenkilde og Bagger, 1980), anså han sagaen for at være yngre end *Veraldar saga*, dvs. fra tiden efter 1180. Dietrich Hofmann anså forholdet for at være lige omvendt ("*Accessus ad Lucanum*: Zur Neubestimmung des Verhältnisses zwischen *Rómverja saga* und *Veraldar saga*", i *Sagnaskemmtun: Studies in Honour of Hermann Pálsson on his Sixty-Fifth Birthday, 26th May 1986*, red. Rudolf Simek, Jónas Kristjánsson og Hans Bekker-Nielsen [Wien: Hermann Böhlau Nachfolger, 1986], 141–51). Jeg mener at have bevist i min artikel "On the Sources and Composition of *Rómverja saga*", *Saga-Book of the Viking Society* 24, 4 (1996): 203–20, at disse sagaer godt kan have været uafhængige af hinanden. Stefanie Würth har af gode grunde ikke haft denne artikel til disposition, da hun skrev sin afhandling, men hun nævner den i en fodnote på side 36. Kort refereret påvises det i artikelen, at de passager, som de to sagaer har til fælles, stammer netop fra *accessus*-teksten, som har dannet rammen om den oprindelige Lukan-oversættelse i *Rómverja saga*. De to kompilatorer kan nemt have brugt denne samme *accessus*-tekst til hver sit formål uafhængigt af hinanden. Det er mest sandsynligt, at de har arbejdet inden for nogenlunde det samme tidsrum, således at *Rómverja saga* så vel som *Veraldar saga* kan antages at stamme fra sidste tredjedel af det 12. århundrede. Würth inddrager et nyt interessant aspekt i dateringsspekulationen: "Interne Indizien weisen ebenfalls auf eine Entstehung des Textes in der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts hin. So enthält die *Rómverja saga* trotz der Schilderung der römischen Bürgerkriege . . . keinerlei Hinweise auf die Ereignisse der Sturlungenzeit" (36). Det er en idé, som fortjener nærmere opmærksomhed.

Til sidst en lille detalje angående kompositionen af *Rómverja saga*. Würth siger i forbindelse med omtalen af overgangen mellem de to Sallust-tekster, at oversætteren har klaret det kronologiske spring "mit einem selbstverfaßten Abschnitt über Marius und Sulla" (24). Dette er en uheldig formulering, der giver et forkert indtryk af oversætters/redaktørens rolle. Overgangsteksten er i den forstand original, at oversætteren/redaktøren

her har måttet hitte på noget selv, men han har i høj grad benyttet sig af andre tekster og ikke mindst længere passager i Lukans tekst, som han sandsynligvis har haft i form af scholier og kommentarer.

Trójumanna saga foreligger i to versioner. Jonna Louis-Jensen har udgivet begge versioner og er den, der har forsket mest i disse tekster. Den latinske tekst, der har dannet forlæg for den første norrøne version, er *De excidio Troiae historia* af Dares Phrygius. På et senere tidspunkt har man bearbejdet den oprindelige oversættelse og tilføjet passager dels fra *Ilias Latina*, en middelalderlig version af Homer, og dels fra *Aeneiden* af Vergil, hvorved der er opstået en ny version af trojanernes historie. Jonna Louis-Jensen har ud fra sproglige kriterier dateret den oprindelige oversættelse til ca. 1250, men det anser Würth for at være for sent (55). Hun finder det alt i alt betænkeligt at basere en værkdatering udelukkende på analyse af sprog og stil, hvor man ikke har med den oprindelige tekst at gøre. Hun mener, at man også bør se på større tekstkorpora. Hun argumenterer for, at *Trójumanna saga* oprindelig må være oversat på samme tid som *Rómverja saga*, *Veraldar saga* og *Breta saga*. Hendes argumentation virker overbevisende, især når man tænker på, at de latinske forlæg til *Trójumanna saga* og *Breta saga* gerne fulgtes ad i overleveringen og at de norrøne tekster følger samme mønster.

Som Stefanie Würth med rette påpeger, er *Breta saga* den af sagaerne om antikken, som er den mest forsømte både udgivelses- og forskningsmæssigt. Sagaen er bevaret i to versioner, hvoraf den længste er overleveret i to håndskriftfragmenter og den korte i Hauksbók. Den lange version er aldrig blevet udgivet som selvstændig tekst, men optræder, endda kun dele af den, som varianttekst til den korte version i en udgave fra 1848–49. I artikelen om *Breta saga* i andet bind af *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* fra 1957 siger Eyvind Fjeld Halvorsen, at en udgave af den lange version "er høyst nødvendig" (221). Siden er der gået godt og vel 40 år. Det vides, at Jonna Louis-Jensen har teksten liggende i maskinskreven form, og nu har Stefanie Würth foretaget grundig forskning både i de latinske og de norrøne tekstforhold, så man skulle tro, at en udgave

kunne stables på benene. Vi ivrige læsere kan simpelt hen ikke vente længere.

Würth argumenterer for, at *Breta saga* må være en islandsk oversættelse og ikke norsk, sådan som Eyvind Fjeld Halvorsen fremsatte hypotese om i slutningen af halvtredserne. Hun følger Gabriel Turville-Petre og Sigurður Nordal i den antagelse, at man i det mindste må have kendt den latinske tekst på Island, da Gunnlaugr Leifsson oversatte *Merlínusspá*, eftersom hans forlæg er en integreret del af Geoffrey's *Historia regum Britanniae*, og det mest sandsynlige er, at de to oversættelser har fulgt tæt på hinanden. Og igen, hvis man som Würth sætter *Breta saga* ind i sammenhæng med de to førnævnte sagaer, og da især *Trójumanna saga*, er det oplagt, at den passer fint ind i den kronologiske sammenhæng. Munkene i klosteret på Þingeyrar har således enten bevidst eller ved tilfældighedens træk fået sammensat et "historisk" korpus lige fra antikken og op til ca. 700 e. Kr.

Gyðinga saga og *Alexanders saga* er noget yngre oversættelsesarbejder, begge tilskrevet abbed, senere biskop Brandr Jónsson (fra midten af det 13. århundrede), hvilket Würth ikke anfægter. De to værker hører ligesom til en anden fase. Den førstnævnte er en slags bibelhistorie med en række bibelske tekster som forlæg; den anden er en direkte oversættelse af den latinske tekst *Alexandreis* af Gautier de Châtillon (Galterus de Castellione). Begge disse sagaer er bevaret i to redaktioner, en lang og en kort.

Stefanie Würth drager endnu en gruppe oversættelsesarbejder ind i sin diskussion (130–35), nemlig de såkaldte riddersagaer, som igen hører til den tredje fase i oversættelseslitteraturen. Dette afsnit virker ved første øjekast lidt overflødigt, men har dog sin berettigelse, idet nogle spøgelse her manes i jorden; Würth præciserer nemlig, at de oprindelige "historiske" oversættelser og ridderromanerne er meget forskellige.

Bogens tredje og meget vigtige kapitel handler om oversættelsesværkernes receptionshistorie (136–86). Her fremstår det klart, at alle disse tekster har gennemgået en særlig forvandlingsproces med det formål at indgå i større tekstkompiletioner. *Breta saga* blev indlemmet i Hauksbók, *Trójumanna saga* både i Hauksbók og den nu tabte Ormsbók,

mens *Rómverja saga*, *Gyðinga saga* og *Alexanders saga* blev føjet til *Stjórn*. (Her savner jeg en henvisning til Reidar Astås, *Et bibelverk fra middelalderen: Studier i "Stjórn"*, 2 bd. [Oslo: Novus, 1987].) Ved sin analyse af oversættelsernes yngre versioner viser Würth meget tydeligt, at de forskellige kompilatorer har forkortet og omredigeret teksterne, således at de passede ind i netop deres værk. *Trójumanna saga* er et klart eksempel. Den interpolerede version af sagaen er som før nævnt brugt i to kompilationer. I det ene tilfælde skal sagaen indgå i en samling af riddersagaer (Ormsbók), hvor bearbejderen uden tvivl er under indflydelse af disse og laver en ganske ordrig bearbejdelse med vægt på det følelsesmæssige, hvorimod teksten i Hauksbók er mere kortfattet og koncentreret om det historiske. Det at der er to redaktioner, har skabt nogen forvirring blandt forskerne. Nogle har ud fra Hauksbók-teksten hævdet, at sagaen klart var en historisk fortælling, hvor andre har stirret på Ormsbók-teksten og ud fra den set indflydelse fra ridderromanen. Stefanie Würth har gjort os alle en stor tjeneste ved at udrede alle trådene i den tekstlige overlevering og vise de forskellige versioner/redaktioner i deres rette sammenhæng.

Det fjerde kapitel om de kulturelle forudsætninger for de omtalte oversættelsesværker er en god oversigt over de kulturelle institutioner på Island såsom skoler, klostre etc. (189–247). Der er også et afsnit om problematikken oversætter/bearbejder/skriver (205–11), og i den forbindelse kommer Würth ind på diskussionen mellem Ole Widding og Einar Ólafur Sveinsson i begyndelsen af halvtredserne angående pålideligheden af påstanden om Brandr Jónsson som oversætter af *Gyðinga saga* og *Alexanders saga*. Widding mente, at oversættelserne var blevet foretaget i Norge, hvorimod Einar Ólafur troede på den islandske oprindelse. Würth antyder, at deres opfattelser har haft politisk baggrund, idet man på dette tidspunkt diskuterede kriterierne for opsplittelsen af håndskriftsamlingen i København (209 note 119). Hun drager imidlertid den forkerte konklusion, at håndskrifterne med sagaerne om antikken er blevet i København, fordi oversættelserne anses for at være norske. Det forholder sig imidlertid således, at håndskriftsamlingen ikke blev delt efter proveniens, men efter

kriteriet "islandsk kulturarv" eller ej. Således er værker med udenlandsk indhold, som for eksempel alle disse sagaer om antikken, forblevet i København.

I det 5. kapitel sammenligner Stefanie Würth de fem norrøne sagaer med de europæiske romaner om antikken (227–47). Og der er klart en forskel. Franskmændene byggede deres versromaner på latinske kilder, mens tyskerne sprang det latinske over og brugte de franske tekster som forlæg for deres oversættelser. På Island brugte man latinske forlæg og oversatte konsekvent til prosa uanset forlæggets form. Af de fem sagaer må *Rómverja saga* betragtes som den mest originale i den forstand, at oversætteren/redaktøren tilsyneladende ikke har haft et europæisk forbillede at støtte sig til. De andre sagaer afspejler til gengæld de emner, som folk ude i Europa var optaget af netop på det tidspunkt, da oversættelserne blev lavet. Alexander den Store og de trojanske krige var populære emner, og den britiske kong Arthur, hvis regeringstid fylder mere end det halve af Geoffrey's *Historia*, leverede stof til en hel litterær tradition.

Der er ikke mange fejl i bogen. På side 149 er AM 573 blevet til AM 753. På siderne 196 og 197 er der kommet lidt uorden i de islandske navne, hvor Ari Þorgilsson lige pludselig hedder Oddi Þorgilsson (i et afsnit om skolen på Oddi), og hvor bispén Þorlákur Þórhallsson ved en fejltagelse en enkelt gang kaldes Þorláksson. Personnavne kan være drilske. Jeg er personlig lidt ked af, at Stefanie Würth, den eneste gang hun nævner mine gode venner Sallust og Lukan ved deres fulde latinske navn, har behandlet deres navne lidt lemfældigt. Sallust hedder rettelig, i det mindste efter klassisk skik, Gaius Sallustius Crispus (ikke "Crispius", 20, 292), og Lukan hedder Marcus Annaeus Lucanus (ikke "Lucan", 22, 290). Men det skal være hende tilgivet.

Ved gennemlæsning af de citerede tekststeder er jeg stødt på nogle enkelte helt iøjnefaldende fejl (f.eks. på side 50 fodnote 187, hvor et overflødigt *t* har sneget sig ind et par steder, *tátte* for *átte*), men ellers ser det ud til, at Stefanie Würth har gjort sig umage med korrekt citering. Det har undret mig, at henvisningsformen til tekststederne ikke er ens; som regel henvises der til side og linje,

men når der henvises til *Breta saga*, er det kun ved side, hvad enten teksten er udgivet eller der læses efter håndskrift.

Stefanie Würth har leveret et godt og gedigent arbejde inden for et tekstområde, som i tidens løb har været genstand for alt for lidt interesse blandt forskerne. Hun har samlet stort set alt, hvad der er skrevet om emnet i den norrøne forskning, og bidrager selv med nye betragtninger og forskningsresultater. Berigende er afsnittene om de udenlandske forlæg, hvor Würth har en masse litteraturhenvisninger til nyere forskning; en guldgrube for dem, som vil videre ad den vej. Bogen kan varmt anbefales som god læsning, hvor læseren kan blive inspireret til videre arbejde inden for denne del af sagalitteraturen. Würth har nu banet vejen med en oversigt over emnet, men der er stadigvæk nok at tage fat på og meget, der kræver en nærmere undersøgelse. Bogen kan betragtes som opslagsbog med alle de vigtigere oplysninger om disse fem oversættelsesværker og som diskussionsoplæg for forskere med interesse for området.

Þorbjörg Helgadóttir